Toprağın Halleri:
Topraktan, Toprakta, Toprağa

Vefa Taşdelen

"Yaratılmış olduğun toprağa dönünceye kadar
ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın.
Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın
ve yine oraya döneceksin."
(Tekvin 3:19)

Hangi felsefe, din ve inanışta olursa olsun, insanın varlık yapısında bir ikilik görülmüştür hep. Bunu ruh ve beden ikiliği olarak ifade edebiliriz. Bedenin faniliği, ruhun ölümsüzlüğü fikri, tarih boyunca insanla birlikte olmuştur. Bedensel fanilik karşısında ruhsal ebedilik düşüncesi, insan varoluşunu desteklemiş, onun için güçlü bir destek olmuştur. İnsan, beden olarak, toprağa yakındır, toprakla iç içedir: *topraktan*dır, *toprakta*dır, *toprağa*dır. Onun bu hallerinde fanilik vardır; ölümsüzlük ve tanrısallık yoktur. Fanilik vardır, acı ve ıstırap da vardır. Yeryüzünün hazları ve umutları da vardır. Bu, bir varoluş biçimidir. Ruhsal öğe açısından bakıldığında ise insanın Tanrı'ya yakınlığı söz konusudur. İnsan, ruhu, sonsuzluğun atomu olarak sonlu varlığının içinde taşır. Onunla insan olur, onunla değer üretir, onunla yaşadığı dünyayı insani bir dünya haline getirir.

Toprakla insan doğası arasında kurulan ilgi, yalnızca fiziksel bir ilgi değildir; insan, huy ve mizaç olarak da toprakla benzeşim gösterir. Toprakla insan doğası arsında kurulan koşutluk, birbirinden farklı, hatta karşıt anlamlara göndermede bulunur. Kimi zaman, katışıksız olana, saf ve yalın olana işaret eder. "Toprak gibi" derken, eğretileme, insandaki iyi mizacı, yumuşaklığı, insancıllığı, özveriyi, güvenirliği, merhameti, şefkati, alçak gönüllülüğü, kısaca "ana" sözcüğünün tüm sıcaklığını ve kuşatıcılığını ifade eder. Ama faniliğe yaptığı gönderme ile de dünyanın düzensizliğini, kararsızlığını, istikrarsızlığını, gelip geçiciliğini vurgular. Toprağın bir başka anlam katmanında beden öne çıkar. Hazza, tenselliğe, dünyasallığa, şehvete, üretkenliğe, canlılığa işaret eder. Toprak zemindir, "ana madde"dir. Özümüzde toprak vardır. Bu yüzden toprağı özler, toprağa dönmek isteriz. Toprak bizi dinginleştirir. Toprağa kavuşmak, anneye kavuşmak gibidir. Toprakla uğraşırken doğa ile bütünleşiriz, doğanın bir parçası oluruz, aslımıza döneriz. Toprak hayattır, canlılıktır, doğurganlıktır, üretkenliktir. Toprak kandır, ettir, candır. İnsan olabilmemizin ve insan olarak kalabilmemizin koşuludur.

1. Dört Unsur

Varlığın oluşturucu ilkesinin (*arkhe*) ne olduğuna yönelik soru, felsefe ve bilimsel düşüncenin çıkış noktasını oluşturur. Thales (M.Ö. 624 – M.Ö. 546) suyun, Anaksimenes (M.Ö. 585 – M.Ö. 525) havanın, Herakleitos (M.Ö. 540 – M.Ö. 480) ateşin, Empedokles (M.Ö. 490 – M.Ö. 435) dört unsurun, Demokritos (M.Ö. 460 – M.Ö. 370) atomun arkhe olduğunu söylemişti. Bu kavrayıcı bakışların karşılaştığı ilk şey, dört unsur olmuştur. Bu, doğal bir şeydir. Zira Vico'nun (1668 – 1744) da ifade ettiği gibi,[1] insan, kendisinden önce doğayı görmüş, doğayı merak etmiş, doğanın olgularını gözlemiştir. Doğada, hemen ilk bakışta karşısına çıkan şey, dört unsur: hava, toprak, su ve ateş olmuştur. Bunlardan her biri hayatın kurucu ilkesidir, yokluğu düşünülemez bile. Onlardan biri olmadığında yaşam da olmayacaktır. Epiktetos (M.S. 55 – 135), "ne isteyebilirim" sorusunun asgari sınırını ekmek, su ve ateş olarak belirlerken, toprağı da, ekmeğin koşulu olarak, örtük bir ifade ile yeryüzündeki canlılığın temeline koyar. Empedokles, dört öğeyi varlığın arkhesi olarak zikrederken ilginç bir yorum da getirir: dört öğe, sevgi ve nefretle birleşir ve ayrışmaya uğrar. Sevgi birleştirerek varlığı, nefret ayrıştırarak yokluğu oluşturur. Benzer bir görüş İbn Sina (980 – 1037) tarafından *Risâle Fî Mâhiyiat al İşk*'ta yinelenir. Buna göre, aşk, sadece insanın insana duyduğu sevgi değildir. O, en basitinden en karmaşığına canlı ve cansız bütün varlıkta, var edici bir ilke olarak bulunur.[2]

Batı düşüncesi, "büyük evren" (*makro komos*) ve "küçük evren" (*mikro kosmos*) anlayışı ile evrendeki düzenle insan varlığındaki düzen arasında bir benzerlik görür. Aslında bu, benzerliğin de ötesine geçen bir bakıştır: İnsan evrenin anlamıdır. Batı düşüncesi, Aydınlanma ile ulaştığı "ergenlik"te,[3] doğanın kalbinden elini çeker; onu sağır, dilsiz, hissiz bir varlık alanı olarak görmeye başlar. Doğu düşüncesi ise kendisini doğadan, doğayı kendisinden ayırmaz; varlığı bir birlik ve bütünlük içinde görmenin ifadesi olarak, doğaya atfettiği içsel ve sembolik anlamı korur. Bu yaklaşımın temelinde insanın özünü doğa ile özdeşleştiren bir bakış açısı vardır. Bu kültürde topraktan gelme ve toprağa dönme, insanın doğa ile olan temel ilişkisine yön veren, bir felsefenin de ötesinde bir yaşayış ve inanış biçimidir. İnsanla evren ayrı varlık alanları değildir, aksine biri öz, diğeri onun kabuğudur. Bu yaklaşıma göre insan evrenin, hülasası, anlamı ve özüdür. Şeyh Galip'in (1757 – 1799), *"Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen / Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen"* beyitinde dile gelen duygu budur.

Toprak, su, ateş ve hava, yalnız fiziksel maddeler olarak değil, bir mizaç olarak da insanın anlam dünyasına yansır. Havanın, toprak, su ve ateşin, bizim varlığımızda bir karşılığı vardır. Toprağı ve suyu anlamak yalnız doğayı anlamak değildir, insanı da anlamaktır. İnsanının bedensel varlığının dört unsurdan oluştuğu; huy ve mizaç yapısının dört unsurun sentezdeki etkinlik derecesi ile koşutluk içinde olduğu düşünülür. Sözgelimi, toprak etkin bir yaşam biçimi; alçakgönüllülük, yumuşak huyluluk, duyarlılık, empati gücü anlamında tinsel; bedensellik anlamında tensel hazları öne çıkarabilir. Ateş öğesi etkin bir yaşam biçimi, savaşma ve mücadele etme gücünü, öfkeyi ve yok ediciliği; su etkin bir yaşam biçimi, bereketi, bolluğu, uzun ömrü, sağlığı simgeleyebilir. Hava, çoğu kez, uçuculuğundan ve latifliğinden dolayı manevi bir anlam ile anılmıştır.[4] Dört unsuru bizim için ilginç kılan, bizzat bu varlıkların sahip olduğu fiziksel nitelikler kadar, insanın onlarla kendi doğası arasında kurduğu benzerliktir de. Toprak yalnız toprak değil, aynı zamanda bir fikir, bir ruh ve

---

[1] Giambattista Vico, *Yeni Bilim*, çev. Sema Önal, Doğubatı Yayınları, Ankara, 2007, s. 132.

[2] İbn Sina, *Risâle Fî Mâhiyiat al İşk*, çev. Ahmet Ateş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1952, s. 3, vd.; ayrıca bkz. *Seyir Estetik ve Sanat Dergisi*, yıl: 1999, sayı: 10, s. 48, vd.

[3] Bkz. Immanuel Kant, *Seçilmiş Yazılar*, çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 213.

[4] Yunus Emre, *Risâlât el Nushiyya*'da, dört unsura verdiği anlamı şöyle şiirlerştirir: *"Toprağıla bile geldi dört sıfat / Sabr u eyü hû tevekkül mekrümet / Suyıla geldi bile dört dürlü hâl / Ol safâdur hem sehâlütf u visâl / Yilile geldi bile bil dört heves / Oldurur kizb ü riyâ tizlik nefes / Odıla geldi bile dört dürlü dad / Şehvet ü kibr ü tema' birle hased."* Yunus Emre, *Risâlât al Nushiyya ve Divan*, yayına hazırlayan: Abdülbâki Gölpınarlı, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını, Eskişehir, 1965, s. 1.

maneviyattır da. Aynı şey, hava, su ve ateş için de geçerlidir. Yunus Emre (1240 – 1321), *Divan*'da, "*Niteliğüm soran işit hikâyet / Su vü toprak od u yil oldı sûret*" derken[5] dört unsuru; sureti, dış doğayı oluşturan "dört muhalif nesne" olarak görür. Bu dört muhalif nesne, bedende bir araya gelir; ateş ve su, toprak ve hava bir bütünlük oluşturur. Su içinde ateş, ateş içinde su bir aradadır. Yunus bu sözüyle insanın değişebilen, terbiye edilebilen özüne işaret eder. Tabii ki, insan bu dört unsurdan ibaret değildir; ruh ve akıl da vardır. Yunus, ruhu Rabbin emri, aklı da onun ayeti olarak görür. Bedene özünü kazandıran, asıl anlamını veren ruhtur. Ruhu tanımlayıp niteliğini ortaya koymak, o kadar kolay değildir. O, olsa olsa, insandaki tanrısallıktır, aşkınlıktır. Ölüm halinde bedeni oluşturan her bir öğe doğaya, kendi özüne dönerken, Tanrı'nın nefesi (*nefha*) olan ruh da kendi kaynağına, Tanrı'ya döner.

Toprağın, insanın ontolojik yapısı ve mizacı ile olan ilgisi Batılı dil ve felsefelerinde de kurulabilir. İngilizcedeki "humble" (alçak gönüllülük) köken olarak "yere yakın" anlamına gelir ve Latince insan varlığını ifade eden "humilis"e dayanır. "Humilis" insanın dünyasal, ölümlü ve sonlu varlığına işaret eden "humus"la (toprak, yer) alakalıdır; "humilis"in özünde "humus" vardır.[6] Homeros (M.Ö. 12. yüzyıl), "İnsandan daha fani hiçbir şey barındırmıyor bağrında toprak"[7] derken, Batı uygarlığında, insan, toprak ve fanilik arasında kurulan bağın ilk duraklarından birini oluşturur. Plotinos (M.S. 205 – 270), ortaya koyduğu varlık hiyerarşisi içinde *Hen*'in (bir) ışığının köreldiği, zayıfladığı bir varlık alanı olarak görür toprağı. Tanrısal ışığa doğru bir vecd içinde yükselebilmek için yeryüzünden, topraktan, çamurdan, gövdeden, kandan ve etten arınmak gerekecektir.[8] Semavi dinlerle, sonsuz ve ölümsüz ruh anlayışının insanın sentezine katılmasıyla birlikte bu düşünce daha da güç kazanır. Giderek, "bedensel cazibenin ruhun sefaleti olduğu" düşüncesi öne çıkmaya başlar.[9] Bu şekilde, toprak, yine, en altta olanı, en aşağı olanı, ruhun karşıtı olanı temsil etmeye devam eder.

İnsan toprakla bedene, toprak da insanla birlikte ruha kavuşur. Böylece insanda, toprak toprak olmayana, ruh da ruh olmayana kavuşur. Bunun sonucunda insan, ruhun ve bedenin, sonlunun ve sonsuzun bir sentezi olarak ortaya çıkar. Ama bütün bunların özünde, toprağın ve ruhun sentezi vardır. Platon (M.Ö. 427 – 347), *Timaios* diyaloğunda derin duyguların (*pathe*) kaynağı olarak ruhun ve bedenin birleşmesini, ruhun bir bedende cisimleşmesini görürken, insanın içindeki savaşa, yani toprağın ve suyun, suyun ve ateşin, ateşin ve havanın savaşına da dikkat çeker.[10] Bunun sonucunda acı ve sevinç, aşk ve nefret gibi derin duygular oluşur.

2. Toprak ve İnsan Doğası

İnsanın canlılığı toprağa bağlıdır; fiziksel olarak hayata tutunabilmesi, toprağın kendisine sunduğu imkânlarla sınırlıdır. Ama yalnız fiziksel bir bağlılık değildir onunkisi; duygusal ve manevi bir bağlılıktır da. **Augustinus, Tekvin'de geçen "kuru toprak"[11] imgesini İşaya'da geçen[12] başka ifadelerle açıklar: "Kuru toprak görünsün diye önce yıkanın, temizlenin, kötülüğü yüreklerinizden ve benim gözümden kaldırın. Toprak verimli otlar ve iri meyveli ağaçlar versin diye iyilik yapmayı öğrenin, yetime karşı dürüst davranın, dulun hakkını savunun."[13] Burada toprak, insanın sonlu ve ölümlü doğasına işaret eder. Onun dikenli ya da verimli bir halde olması, insanın "iyi" değeri karşısındaki tutumuna bağlıdır. Kuru toprak ancak iyi değeri ile yeşerip verimli hale**

[5] Yunus Emre, *a.g.e.*, s. 43.
[6] John Ayto, *Dictionary of Word Origins*, Arcade Publishing, New York, 1990, s. 289.
[7] Homeros, "Seçmeler", bkz. Walter Kranz, *Antik Felsefe*, Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984, s. 5.
[8] Bkz. Plotinos, *The Enneads*, çev. Stephen MacKenna, Penguin Books, London, 1991, s. 316
[9] Bertrand Russell, Evlilik ve Ahlak, çev. Ender Gürol, Varlık Yayınları, İstanbul, 1977, s. 37-38.
[10] Platon, *Timaios*, çev. Erol Güney, Lütfi Ay, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 49, 78, 79, 80.
[11] Tekvin, 1: 9
[12] İşaya, 1: 16 -18.
[13] Saint Augustinus, *İtiraflar*, çev. Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007, s. 342.

gelebilmekte, tatlı meyveler ve şifalı otlar bitirebilmektedir. Bu, bir arınma eylemidir. İnsan iyi değeri ile arınıp özündeki kuru toprağı yeşertebilmekte ve onu insan olmanın özü haline getirebilmektedir. Buna göre erdem, kuru toprağı insanın özü haline getiren bir simya işlemidir.

Toprak, insanın zeminidir; yeryüzündeki malzemesi, aracı ve imkânıdır. İnsan, işleyerek, kararak, kazarak kendini toprağa, toprağı kendine katar; acılarını ve umutlarını toprakla bütünleştirir. Onun ilk irtibat kurduğu madde toprak olmalı. Üzerine basıp yürümek, bağrında büyüyen bir bitkiyi koparıp kendi dünyasına katmak, yine onun sunduğu malzemelerle bir ev inşa etmek, ekip biçmek; bütün bunlar insanın toprakla kurduğu sıkı bağı gösterir. Ama yalnız bu kadar değildir: İnsanın topağa bağlanma biçimi, sadece hayatı ile olmaz, ölümü ile de olur. Atalarının gömülü olduğu toprak, toprağın yurt ve memleket olmaya başladığı sınırdır. "Toprağa gömme" âdeti, Kabil'e kadar geri gider. O, ilk cinayeti işleyen kişi olarak ilk defin hadisesini de gerçekleştirir. Böylece, ölümüyle de toprağa bağlanan insan, toprağı bir kez daha kendi doğasına katar; "Topraktan geldik toprağa dönüyoruz." derken, toprağı kendi faniliğinin, kendi faniliğini de toprağın ifadesi olarak ortaya koyar.

İnsanı toprağa bağlayan duygusal bağlardan bir başkası da, toprağın bir yaşantı mekânı oluşudur. Orada kendimizi, dilimizi, zihnimizi, geleneklerimizi kazanırız; orada mutlu ve mutsuz oluruz, sevinçler ve acılar yaşarız. Bütün bu yaşantılar esnasında, toprak bizi sarıp sarmalar; giderek iç dünyamızın ayrılmaz bir parçası haline gelir. Belki de bu yüzden özleriz doğduğumuz ve büyüdüğümüz yerleri; tekrar tekrar oralara dönmek ve tekrar tekrar oralarda yaşamak isteriz. Çünkü varlığımız oraya kurulmuş, oraya ayarlanmıştır. Tabiatın, toprağın düzenine ayarımız orada yapılmıştır. Oradan uzaklaştığımız her bir anda, bedenimizi ve ruhumuzu, zihnimizi ve benliğimizi de kendi yerinden koparmış oluruz. Uzakta yaşamak, gurbette yaşamaktır. Gurbet bu ayrılıktan dolayı gurbettir, bu ayrılıktan dolayı acı veren bir yerdir.

Toprağı, yeryüzündeki canlılığın ana maddesi olarak görme geleneği çok eskilere gider. Anaksimandros (M.Ö. 610-545), yeryüzündeki canlılığın, güneş ışınlarının nemli toprakta yarattığı etki ile oluştuğunu, uzun süre bakıma ve ilgiye muhtaç olan insanın, bu ilk oluşumda balçık içinde gelişimini sürdürdüğünü, gereksinim duyduğu maddeleri de oradan sağladığını söylerken[14] bir bakıma *Hayy İbn Yakzan*'da, İbn Tufeyl'in (1106-1185) dile getirdiği, Hayy'ın, bir anne ve baba olmaksızın, ışığın ve ısının etkisiyle "mayalanmış balçıktan" meydana gelmiş olduğu[15] fikrini de önceler. *Tekvin*'de Tanrı'nın Adem'i topraktan yarattığından, burnuna yaşam soluğunu üfledikten sonra Adem'in hayatiyet kazandığından söz edilir.[16] Kur'an'da da, insanın "pişmiş çamura benzeyen balçıktan" yaratıldığından söz edilirken toprakla insanın fiziksel varlığı arasındaki ontolojik bağa dikkat çekilir.[17] Semavi dinlerde, bedensel anlamda insanın temel maddesi toprağa dayandırılır. Böylece bir tür ruh ve beden ikiliği de ortaya çıkar.

İnsanın toprağa olan fiziksel ve biyolojik bağlılığının yanında, bir de huy ve mizaç yönünden benzeşimi söz konusudur. Bu koşutluğun temel yönleri arasında, alçak gönüllülük, tevazu ve fanilik duygusu vardır. Yunus Emre, "*Miskin Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol / Topraktan biter küllisi gülistandur toprak bana*" derken, toprakla alçak gönüllülük arasında açık bir ilgi kurar. Toprak, verimliliği ve kapasiteyi gösterir. "Kibir" işe karıştığında, olgunlaşmaya, verimliliğe giden yol da kapanmış olur. Buna göre öğrenme ve olgunlaşma arzusu, kibri dışlar. Kibir, imkânları kısıtlarken alçak gönüllülük çoğaltır; bu şekilde insan doğasını verimli bir toprağa dönüştürür. Ne biterse topraktan biter. Toprak, canlılığın temel

[14] Bkz. Walter Kranz, a.g.e., s. 33; ayrıca bkz. Şafak Ural, *Bilim Tarihi*, Çantay yayınları, İstanbul, 2000, s. 62.
[15] Bkz. İbn Tufeyl, *Ruhun Uyanışı ya da Hayy İbn Yakzan'ın Olağanüstü Serüveni*, haz. N. Ahmet Özalp, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 54.
[16] Tekvin 2:7
[17] Rahman, 14.

maddesi olur da, yine de başı göklerde değil, yerdedir. "Tevazuda toprak gibi ol" derken, Mevlana (1207 – 1273), onu insan doğası ile ilişkilendirir. Zira toprak, onca verimliliğine ve "ana madde" oluşuna karşın, yükseklerde değil, yerdedir. Öte yandan, alçak gönüllülükte, toprağa yakınlık söz konusudur. İnsan, bu konumdan uzaklaştıkça, kendi varoluşunun sahici yapısından da uzaklaşacaktır. Toprağa yakın olmak, hayatın otantik, sahici ve içtenlikli yapısını korumak ve sürdürmek demektir. Toprağın alçak gönüllülük simgesi olarak ortaya çıkmasının bir başka nedeni de, "fanilik" özelliğidir. Fani olan insana yakışan kibir değil, alçakgönüllülüktür; muhabbet, sevgi ve şefkattir. Zira sonunda yine toprağa dönecek, toprakla bir olacak, toprağın içinde yer alacaktır. Toprağa ait olan beden, yeniden kendi kaynağına dönecektir. Önemli olan bu beden içinde insaniliği kurabilmek; eti ve kanı, bir simya hareketi ile olgun insana dönüştürebilmektir. Bu kuruluşta toprak iki açıdan işlev görür. İlkinde fiziksel varlığı oluşturan bedensellik, ikincisinde ise bedenselliğin içinde kurulan insanilik öne çıkar.

Toprak temizliktir, arılıktır, saflıktır. Toprak berekettir. Onda kibir yoktur, kıskançlık ve bencillik de yoktur. Bol bol verir ürünlerini. Toprağı kendi içinde, kendi insan doğası içinde bulgulayan kişi hoşgörülü, duyarlı, tevazu sahibi bir görünüm sergiler; üretkenliği ile dünyaya bir değer katar. Bencillik göstermeden faydalı olmaya çalışır. Toprak, geniş yürekliliği, her acıya katlanabilir oluşu, tahammülü de simgeler. Kimleri bağrına basmamış, kimleri kendi suskun dünyasına çekmemiştir? İnsanın yazgısı toprakla, toprağın yazgısı insanla yazılmıştır. İnsan toprağa, toprak insana karışmıştır. Bunda hüzün ve sevinç bir aradadır. Fuzuli'nin de (1483 – 1556) de ifadesine göre, Adem'in toprağı karılmaya başlandığında 39 gün elem, bir gün de sevinç deryasından saçılmıştır üstüne.[18] Buna göre insanın hamurunda sevinçten çok elem vardır ve elem ruhun, yani latif olanın, bir bedene girmesiyle başlamıştır.

Üretkenliğinden, bereketinden ve doğurganlığından ötürü, toprağa bir dişilik atfedildiği de olur. O, tıpkı Aytmatov'un (1928 – 2008) bir öyküsünde olduğu gibi "toprak ana"dır. Ondaki doğurganlık, doğadaki doğurganlıktır. Bu dişil karakter, beraberinde sevgiyi, şefkati de getirir. Toprak, anadır; ana sevgidir, şefkattir, merhamettir, hoşgörüdür, bağışlamadır. Ana gibi besleyip büyüten, koruyup gözetendir toprak. İnsanın toprağın bağrında oluşu, bir çocuğun annesinin kucağında oluşu gibidir. Toprağa girişi, bedenini toprağa katışı, sevgiye ve şefkate karışmasıdır, sonsuzlukla kucaklaşmasıdır. Toprak kapı ve köprüdür. Toprağa açılan kapı, bir annenin şefkatli kollarına açılan kapı gibidir. Bu nedenle, toprakla birlikte düşünüldüğünde, ölüm, bedenin kendi aslına, temel maddesine geri dönmesidir; bu, bedenin *telosu*dur. Bir ömür, daha çocukluktan itibaren, bu dönüş içinde geçmektedir. Toprağa uzak bir noktada bulunan insan, ömrünün her döneminde, her anında, bu dönüş hareketi ile ona biraz daha yaklaşmaktadır.

Toprağı sevmek, kaygıdan uzaklaşmak ve yalınlaşmaktır. Toprağı sevmek, toprak gibi olmaktır. Toprakla ilgilenmek, toprağa dönmek insanı rahatlatır. Çünkü orada kendi özüne döner, orada yalınlaşır, orada toprak gibi olur, orada dinlenir. Ama modern yaşamın bütün gereçleri, topraktan uzaklaşmak, karmaşık hale gelmek üzerine kurulmuştur. Kent yaşamı, topraktan uzak bir yaşamdır. Toprak, geriliktir kentli için. Ayağı suya ve toprağa değmemelidir. O, tabiatın saatini topraktan, bitkiden, ağaçtan, börtü böcekten değil, duvarda asılı olan takvimden öğrenir. Modern yaşamda doğa ve insan arasında kent vardır, teknoloji vardır, yabancılaşma vardır. Tam da toprağa alabildiğine gereksinim duyduğu bir anda topraktan uzaktır, toprağın gurbetindedir. İnsanın toprakla olan ilişkisi, en ilk ve en temel ilişkidir. Bu iletişim asıldır. Daha sonraki bütün ilişkiler ikincildir. Gerçek şu ki, fabrikalar çalışmasa da insan yaşayabilir, ama toprakla olan ilişkisi kesildiğinde, yaşayamaz. İnsanı besleyip büyüten topraktır. Bu özverisinden, bu vericiliğinden ötürü "toprak"tır, "ana"dır.

[18] Fuzulî, *Hadikatü's Süeda*, yayına haz. Şeyma Güngör, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 19.

Sonuç

Bütün bunlardan çıkan sonuca göre toprak, tek anlamlı, tek doğalı bir yapı değildir. Çok farklı yüzleri ve anlam katmanları vardır; tıpkı gerçek doğada olduğu gibi. Ona verdiğimiz anlam, biraz da bizi yansıtır, bizim yeryüzünde bulunuş biçimimizi yansıtır. Sözgelimi, yaşlılık dönemindeki kişi onu fanilik olarak görme eğilimi taşır; başına bir sıfat getirir ve adını "kara toprak"a çıkarır. Gençlik döneminde ise bedensellik özelliği ile ön plandadır. Bu dönemde, toprağın üreme, üretme, doğurma gibi dişil karakterleri, insanın tutku ve hazla yeryüzüne bağlanma çabasıyla özdeşleşir. Toprak bir ana gibi şefkatli, üretken, fedakar ve vefakârdır. Ama her dönemde, toprağın özgül anlamı ile insanı karşıladığı imge, dünyada-olmak ile alakalı bir durumdur. Toprak, her halükarda dünyada bulunuşumuza işaret eder. Dünyada olmanın anlamı, toprağı gövdemizde taşıyarak, giderek toprak oluşumuza, toprağa doğru oluşumuza işaret eder. Toprak zemindir. Ayakların değdi yerdir. Toprak vatandır, evdir. Toprak, gönüldür. İnsan orada büyür, orada çoğalır, orada güçlenir, orada kendi yerindedir, orada kendidir. Orada insandır. Orada iyiliktir. Orada şefkattir, merhamettir. Orada sevgidir. Toprak besleyendir, toprak temizleyendir, toprak üretendir. Toprak merhamettir, şefkattir. Toprak, ana maddedir. Kucaktır, ebediyettir. Baş ve sondur. Yöndür: Kendisinden gelinen ve kendisine gidilendir. Toprak, kaderdir; "sadık yâr"dir, kaçınılmaz olandır, serinliktir, kucaklaşmadır, özgürlüktür, sonsuzluktur. Toprak, insandır.